

УДК 159.922.27: 316.723[316.35+316.62]

DOI 10.32755/sjeducation.2021.01.098

СУБКУЛЬТУРА ЗАСУДЖЕНИХ ЯК ВИД КРИМІНАЛЬНОЇ СУБКУЛЬТУРИ: КУЛЬТУРНО- ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Настояща Ульяна Володимирівна, старший викладач кафедри психології,
Академія Державної пенітенціарної служби
(14000, Україна, м. Чернігів, вулиця Гонча, 34,
e-mail: 81ulyana@gmail.com)
ORCID 0000-0002-4697-2206

Стаття присвячена розмежуванню субкультури засуджених та кримінальної субкультури. Проведений теоретичний аналіз наукових праць на основі міждисциплінарного підходу допоміг розмежувати субкультуру засуджених та кримінальну субкультуру в контексті їх виявів у суспільній свідомості.

Визначено, що субкультура засуджених розвивається на основі кримінальної субкультури, що виконує регулятивну функцію щодо засуджених. Виокремлено критерії розмежування субкультур, що надає кожній із них окреме місце в загальному континuumі і стосується: ставлення до соціальних та законодавчих норм, місця формування та форм вияву, особливостей комунікації та самопрезентації. Стверджується, що чіткість розмежування субкультури засуджених та кримінальної субкультури буде створювати підґрунтя розгортання в умовах тюремного перебування процесів реабілітації засуджених та підвищення ефективності пенітенціарної служби. Визначено, що субкультура засуджених являє собою латентно-антисоціальну, що формується в місцях позбавлення волі під дією кримінальної субкультури, якою нормується та скеровується, виявляється в рольовому розподілі засуджених, специфіці комунікації, атрибутах; опирається на криміногенні регулятори поведінки, визначаючи ступінь належності до групи. Носіями субкультури засуджених є особи, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі. Встановлено, що субкультура засуджених є структурним елементом кримінальної субкультури із власною системою норм, цінностей, традицій, звичаїв, що регулюють поведінку засуджених у неофіційній структурі установ виконання покарань. Її виникнення та існування в місцях позбавлення волі обумовлює компенсаторну психологічну реакцію із вимушеним прагненням пристосуватися, забезпечити свою безпеку, самоствердитися в співтоваристві собі подібних, де неминуче формується притаманна такому співтовариству система цінностей, понять, звичаїв, що регулює взаємини між ізольованими від суспільства особами.

Субкультура засуджених створюється і виявляється в місцях позбавлення волі, характеризується збереженням норм, цінностей, традицій, звичаїв кримінальної субкультури, передбачає формування адаптивних механізмів щодо місць позбавлення волі із подальшим включенням у процес реабілітації.

Ключові слова: субкультура (кримінальна, тюремна, засуджених), установи виконання покарань, норми регуляції поведінки.

SUBCULTURE OF CONVICTED AS FROM CRIMINAL SUBCULTURE: CULTURAL AND HISTORICAL ASPECT

Nastoiashcha Uliana, senior lecturer at the Department of Psychology,
Academy of the State Penitentiary Service
(34, Goncha street, Chernihiv 14000, Ukraine,
e-mail: 81ulyana@gmail.com)
ORCID 0000-0002-4697-2206

The purpose of the article is to distinguish the subculture of convicts and criminal subcultures as a known concept

Methodology. *The basis of this study is a theoretical analysis, synthesis, generalization, systematization of available scientific literature on the subject.*

Results. *The theoretical analysis of scientific works on the basis of an interdisciplinary approach helped to distinguish the subculture of convicts and the criminal subculture in the context of their manifestations in the public consciousness. It is determined that the subculture of convicts develops on the basis of the criminal subculture, which performs a regulatory function in relation to convicts. The criteria of delimitation of subcultures are singled out, which gives each of them a separate place in the general continuum and concerns: attitude to social and legislative norms, places of formation and forms of manifestation, peculiarities of communication and self-presentations. It is proved that a clear distinction between the convicted subculture and the criminal subculture will provide a basis for the rehabilitation of convicts and the effectiveness of the penitentiary service in prison conditions. It was established that the subculture of convicts is a structural element of the criminal subculture with its own system of norms, values, traditions, customs that regulate the behavior of convicts in the informal structure of penitentiaries. Its emergence and existence in places of imprisonment causes a compensatory psychological reaction with a forced desire to adapt, ensure their safety, assert themselves in a community of their own kind, where inevitably formed a system of values, concepts, customs, regulating relations between individuals isolated from society.*

Practical implications. *The subculture of convicts is created and manifested in places of imprisonment, is characterized by the preservation of norms, values, traditions, customs of the criminal subculture, provides for the formation of adaptive mechanisms for places of imprisonment with subsequent inclusion in the rehabilitation process.*

Value (originality). *The clarity of the distinction between the subculture of convicts and the criminal subculture will create the basis for the deployment of prison rehabilitation processes and increase the efficiency of the penitentiary service.*

Key words: *subculture (criminal, prison, convicts), penitentiary institutions, norms of behavior regulation.*

Постановка проблеми. Відповідно до Стратегії реформування та ефективного функціонування пенітенціарної системи в Україні важливим є створення гуманістичної системи виконання

кримінальних покарань, яка гарантуватиме безпеку суспільства та забезпечуватиме людині, яка відбуває покарання, соціальну адаптацію в місцях несвободи засобом створення в установах виконання покарань безпечного середовища. За таких умов постає питання про вивчення різних аспектів розбудови ефективного функціонування пенітенціарної системи в Україні, зокрема питань, які стосуються реабілітації самих засуджених та вивчення різних процесуальних його аспектів. Одним із таких вагомих питань постає субкультура засуджених, яка має зазнавати змін у напрямку повернення засуджених у процесі реабілітації до суспільних норм. Натомість субкультура засуджених не завжди виділяється дослідниками і може взагалі не вирізнитися в загальній кримінальній субкультурі, ускладнюючи тим самим розуміння самого процесу реабілітації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Першими займалися вивченням кримінальної субкультури зарубіжні соціологи (Р. Мертон, Т. Селлін, А. Коен) [4], але переважно це питання постає предметом юридичної сфери знань (Ю. Антонян, Д. Корецький, В. Тулегенов [10], Ю. Дмитрієв, І. Мацкевич, О. Джужа, Л. Смирнов, М. Барабанов, А. Олейник та ін.). Хоча напрацювань досить багато, та все ж чіткого розмежування кримінальної субкультури і субкультури засуджених однозначно не визначено, причому в наукових працях можна зустріти різні назви субкультури місць позбавлення волі. Так Л. Смирнов вважає, що в установах виконання покарань існує кримінальна субкультура місць позбавлення волі, що протистоїть традиційним морально-етичним цінностям суспільства, з властивій їй антигуманній філософії користі, всездозволеності, жорстокості, що породжує насилля, без якого вона існувати не в змозі. В останніх роботах Л. Смирнова, М. Яковлева зустрічаємо визначення пенітенціарної або тюремної субкультури, яка регулює неофіційне життя засуджених у місцях позбавлення волі та при цьому вона також є різновидом кримінальної. Хісамутдинов Ф. та Шалагін А. зазначають, що тюремна субкультура суттєво відрізняється від кримінальної субкультури осіб, які знаходяться на волі. При цьому ці культури взаємодоповнюють одна одну, корегують та змінюють. Шакирьянов М. у своїх працях вживає

термін субкультура засуджених, яка чітко і жорстко регулює діяльність злочинців у виправних установах, їх спосіб життя, роблячи його більш впорядкованим та системним. У психологічній сфері знань дослідження є менш представленими і стосуються переважно професійно важливих якостей співробітників Державної кримінально-виконавчої служби (далі ДКВС) України та їхньої готовності до служби (В. Пирожков [2], М. Самойлов, Р. С. Лимар, Р. Кисельова [18], С. Безносков), причому також відсутня диференціація понять: кримінальної субкультури та субкультури засуджених.

Метою статті є розмежування субкультури засуджених та кримінальної субкультури як видового поняття. Для досягнення поставленої мети були визначені такі **завдання**, а саме: 1) здійснити міждисциплінарний порівняльний аналіз понять «кримінальна субкультура» і «субкультура засуджених» та виділити критерії їх розмежування; 2) виділити психологічні аспекти субкультури засуджених і визначити її місце серед інших кримінальних субкультур.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «субкультура» утворилося в результаті усвідомлення неоднорідності культурного простору: ті соціальні утворення у суспільстві, які відрізняються від панівної культури звичаями, нормами, ціннісними орієнтаціями, стилем поведінки, вважалися субкультурними явищами. Мудрик А. визначає субкультуру як сукупність специфічних соціально-психологічних ознак (норм, цінностей, стереотипів, смаків і т. ін.), що впливають на стиль життя і мислення певних номінальних і реальних груп людей та дозволяють їм усвідомити і затвердити себе в якості «ми», відмінного від «вони» (інших представників соціуму). Мильников А. пропонує позначати культури, що «випали» з офіційної, «екстернальними» [1]. У цьому ж контексті використовують термін «контркультура», що визначає ідеологію молоді, яка руйнує будь-яку культуру загалом та протистоїть загальноприйнятій культурі. Від поняття «контркультура», субкультура відрізняється тим, що не суперечить цінностям традиційної культури, а доповнює її. Субкультура поділяється на формальну (офіційну) субкультуру та неформальну (неофіційну) субкультуру, яку можна поділити на: асоціальну і кримінальну. Асоціальна субкультура формується в групах людей,

які відступили від офіційного способу життя та об'єдналися на основі певної ідеї. Вони ще не є порушниками норм кримінального закону, проте допускають асоціальні відхилення, пов'язані з порушенням спокою людей, та допускають адміністративні правопорушення [2]. Кримінальна субкультура – це сукупність цінностей, норм, традицій, які підміняють офіційні, загально визнані регулятори поведінки і визначають, регламентують функціонування середовища засуджених та окремих їх представників [3].

У системі людських цінностей кримінальна субкультура посідає своє певне місце і при цьому є дійсною об'єктивною реальністю. Для розуміння внутрішніх законів, за якими живе злочинне середовище, для аналізу та оцінки змін, які в ній відбуваються, необхідно детальне вивчення кримінальної субкультури. Ключовим чинником, який формує кримінальну субкультуру, є злочинність. Першими кримінальну субкультуру стали досліджувати зарубіжні соціологи (Р. Мертон, Т. Селлін, А. Коен) [4]. Роберт Мертон у 1938 році у статті «Соціальна структура і аномія» вказував на те, що основною причиною злочинності є суперечності між цінностями, на досягнення яких націлює суспільство, і можливостями їх досягнення за правилами, що встановлені суспільством. І все це призводить до того, що людина, яка не отримала ці цінності за всіма правилами, починає заперечувати правила і прагнути отримати їх за будь-яку ціну [4]. Тоді як Т. Селлін розглядав як криміногенний чинник конфлікт між культурними цінностями різних спільнот. А на основі його дослідження американський соціолог А. Коен розробив концепцію субкультур та дослідив особливості культурних цінностей кримінальних об'єднань (банд, спільнот, угруповань). Вказав на те, що у цих мікрогрупах можуть формуватися свої мінікультури (погляди, звички, вміння, стереотипи поведінки, норми спілкування, права і обов'язки, міри покарання порушників норм, вироблених у такий мікрогрупі) – цей феномен отримав назву субкультури. Як правило, кримінальна субкультура знаходиться в суперечності з панівними в суспільстві цінностями. Потрапляючи до злочинної групи, сприйнявши її субкультуру, людина ніби звільняється від інших соціальних заборон, більше того, їх порушення нерідко буває однією з норм кримінальної субкультури.

У вітчизняній науці одним із перших використав термін «кримінальна субкультура» В. Ф. Пирожков. На його думку, кримінальна субкультура – це певний рівень розвитку життя злочинних співтовариств, що виражається в типах і формах їх організацій, діяльності членів цих спільнот, а також у створенні ними матеріальних і духовних цінностей [2]. Александров Ю. визначає кримінальну субкультуру як образ життєдіяльності осіб, що об'єдналися в кримінальні групи і дотримуються певних законів та традицій [5]. Максимов С. як і більшість сучасних дослідників під кримінальною субкультурою розуміють спосіб індивідуальної або правової поведінки, обумовлений неформальними нормами, правилами, ідеями, принципами, що протистоять загальноправовій культурі суспільства [6]. Мацкевич І. зазначає, що кримінальна субкультура – це сукупність окремо діючих субкультур злочинних груп, які виконують окремий вид кримінальної діяльності [7]. Джужа О. та Колб С. вважають, що функція кримінальної субкультури полягає в тому, що вона: спотворює суспільну свідомість, розхитує доброчесність населення; трансформує, зберігає і передає злочинний досвід з покоління в покоління; блокує процес соціалізації молоді, набудовує його в кримінальному напрямі, залучаючи до злочинної діяльності; створює позитивний імідж деяким категоріям злочинців; навпаки, засуджує громадян, що сприяють правозастосовним органам в їх затриманні; формує громадську думку про доцільність порушення певних прав, норм, налаштовує на це різні верстви населення різними методами [8]. На думку психолога Р. Кисельової, існує низка труднощів у вивченні кримінальної субкультури. По-перше, те, що ця культура володіє високою мінливістю, тобто вона швидко адаптується до нових умов, при цьому змінюючи власну систему цінностей, норми поведінки та комунікації. По-друге, вона не залишає матеріальної спадщини, оскільки матеріальних носіїв її не існує, крім самих злочинців. По-третє, вона є «таємним знанням», це пояснюється прагненням злочинців до збереження конспірації [18]. Загалом загальноприйнятої моделі кримінальної субкультури не існує та все ж О. Старков окреслює основні елементи субкультури (табл. 1.)

Таблиця 1 – Характеристики основних елементів кримінальної субкультури

Внутрішні характеристики			Зовнішні характеристики						
норми, «закони» кримінального світу, що створюються професійними карними злочинцями, які їх всляко оберігають			стратифікація професійних злочинців, засудження на різні когорти, категорії та види		засоби комунікації				
звичайні злочинців	ритуали	злочинські традиції	жаргон	кримінальні прізвиська	тагування	тайнопис	кримінальний фольклор	жести графіті	

З цього випливає, що основу кримінальної субкультури складають неформальні норми та правила поведінки, заборони та приписи, санкції та заохочення, вона ж закріплює ієрархію середовища, встановлює соціальні ролі, а загальний вияв її простежується в комунікації. Небезпека для суспільства полягає в тому, що кримінальна субкультура стимулює протиправну поведінку людини [8].

Таким чином, можна сказати, що кримінальна субкультура – це оброблена злочинним світом під себе система перекручених людських цінностей, звичаїв, традицій, норм і правил поведінки, що сприяють організованості (керованості) злочинними групами та спільнотами. Дубягіна О. П. говорить про злочинну субкультуру як про спосіб поведінки людей та особливості життя, що прийняті в кримінальному середовищі [9]. Пирожков В. Ф. під кримінальною субкультурою розуміє певний рівень розвитку злочинних груп (спільнот), виражений у типах і формах їх організації, діяльності членів цих формувань, а також у насадженні ними правил і норм поведінки [2]. Корецький Д. А., Тулегенов В. В. кримінальну субкультуру визначають як сукупність асоціальних цінностей, звичаїв, традицій, норм і правил поведінки, спрямованих на найбільш раціональну організацію життєдіяльності осіб з протиправним (кримінальним) минулим, метою яких є вчинення злочинів, їх приховування та ухилення від кримінальної відповідальності [10].

Кримінальна субкультура відображає якісні характеристики злочинного існування і передає аморальні норми і правила по-

ведінки від лідерів і авторитетів злочинного світу до рядових учасників організованих злочинних формувань. Вона являє собою об'єктивне соціально-негативне явище, яке перебуває у складному взаємозв'язку із культурою суспільства, соціальними процесами, що відбуваються в нашій країні. На поширення кримінальної субкультури безпосередній вплив чинить стан, динаміка, рівень злочинності, її характер і структура, а також зміна інших показників злочинності [7].

Взагалі носіями кримінальної субкультури є представники різних вікових категорій, особи, які знаходяться в місцях позбавлення волі, або ж знаходяться на волі, але при цьому володіють кримінальними навичками. Кримінальна атрибутика для них є свого роду розпізнавальною системою, а кримінальна субкультура для багатьох стає засобом пізнання світу. Хорошая В. С. [11] виокремлює різні форми кримінальної субкультури, які між собою взаємопов'язані і являють собою загальні явища кримінальної субкультури, а саме: субкультура організованої злочинності, субкультура злочинців, кримінальна субкультура в суспільстві, тюремна субкультура, субкультура професійних та інших злочинців, субкультура кримінального світу.

Загалом кримінальна субкультура неоднорідна і є системою культури злочинного світу та включає в себе такі підсистеми: воровську/зłodийську, тюремну, рекетирську, жіночу, підліткову, хакерську, шахрайську, субкультуру повій та тіньовиків тощо [9]. Хісамутдинов Ф. Р., Шалагін А. Е. до видів кримінальної субкультури відносять такі:

- субкультуру маргінальних верств населення (бродяги, жебраки, вокзальні повії та ін.);
- субкультуру осіб, які страждають хімічними адикціями (алкоголіки, наркомани, токсикомани);
- субкультуру деструктивних (тоталітарних) релігійних організацій (сект);
- субкультуру екстремістів, анархістів, радикалістів і т. ін.;
- субкультуру неповнолітніх і молоді;
- субкультуру рецидивістів, «професіоналів» злочинного світу, осіб, що входять в організовані злочинні групи і спільноти;
- тюремну субкультуру [12].

Бочарніков Д. та Радзівський В. до кримінальної субкультури відносять також і субкультуру аномії, що трактується як відсу-

тність соціального порядку, беззаконня та безлад. Однак під беззаконням розуміється не лише суто кримінальні чи протиправні діяння, а значно ширше – аморальні та антикультурні явища [13].

Але найбільш яскраво кримінальна субкультура виявляється в місцях позбавлення волі. Злочинці, які відбувають покарання в місцях позбавлення свободи, вважають, що спосіб життя, який відповідає «правильним поняттям», легше і розумніше, ніж той, який прописаний владою. Традиційно прийнято вважати, що кримінальна субкультура зародилася саме в місцях позбавлення волі, а вже потім поширилася за їх межі.

Аналіз низки наукових джерел вказує на те, що структурним компонентом кримінальної субкультури є тюремна субкультура, яка регулює неофіційне життя засуджених у місцях позбавлення волі. Пенітенціарна культура формується в результаті ізоляції засуджених та будучи частиною загальної культури, вона формально використовує її структуру та зміст [14]. А ватажки злочинного світу, що формують злочинну субкультуру в місцях позбавлення волі, намагаються здійснювати владні, ідеологічні, економічні, координаційні та контррозвідувальні функції [15].

Варто зазначити, що тюремна субкультура істотно відрізняється від кримінальної субкультури осіб, які перебувають на волі. При цьому обидва ці явища взаємодоповнюють один одного, корегують та видозмінюють. За І. Мацкевичем [7] для місць позбавлення волі характерні такі елементи кримінальної субкультури, які представлені у табл. 2.

Таблиця 2 – Перелік елементів кримінальної субкультури засуджених у місцях позбавлення волі (за І. Мацкевичем)

1	жорстка стратифікація засуджених (визначення статусу і ролі)	5	протистояння одних асоціальних угруповань засуджених іншим
2	психологічна і фізична ізоляція нижніх каст «шніри», «знедолених», «півні»	6	невербальні способи спілкування засуджених (жести, знаки, сигнали), зашифровка інформації і т. ін.;
3	наявність кличок, поширення кримінального жаргону	7	протистояння вимогам адміністрації кримінально-виконавчої установи
4	поширення тюремного фольклору (пісень, віршів, прислів'їв і приказок)	8	насадження тюремних традицій і норм поведінки, жорстоке покарання за їх невиконання

На думку Ю. Антоняна, В. Верещагіна і Г. Калманова, субкультура засуджених складається із неформальних норм та правил поведінки, приписів, санкцій та заохочень, певних заборон, закріплює ієрархію середовища, встановлює соціальні ролі. Для осіб, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, субкультура формує моральну та психологічну основу буття [16]. Анісімков В. зазначає, що субкультура засуджених, на його думку та на думку кримінологів, є головною перешкодою для ефективного функціонування УВП, оскільки вона багато в чому орієнтована на протидію цілям виправлення і ресоціалізації осіб після відбуття покарання. Мацкевич І. підкреслює, що кримінальна субкультура в місцях позбавлення волі – це невидима, ретельно приховувана від адміністрації життєдіяльність засуджених, що складається під час їх тривалого спілкування під впливом специфічних умов місць позбавлення волі. Вона характеризується наявністю в засуджених особливої структури міжособистісних взаємин, складної системи неформальних норм (звичай, традицій), що регулюють їхню поведінку і способи досягнення певної мети. Вона формується і функціонує в обстановці складних суперечностей серед основних її носіїв (лідерів і «авторитетів» злочинного середовища), часом жорстокої боротьби між ними за краще, привілейоване існування в умовах примусової ізоляції [7].

На думку В. Громова, «пенітенціарна субкультура являє собою сформовану в місцях позбавлення волі систему політичних, ідеологічних, правових, моральних, філософських, релігійних, естетичних норм, правил поведінки, традицій, поглядів і ідей, властивих особам зі стійкими антисоціальними і асоціальними цінностями, орієнтаціями та установками». У своєму дослідженні Н. Барабанов зазначає, що одним із виявів субкультури кримінального світу є субкультура, що склалася в місцях позбавлення волі, тюремна субкультура, пов'язана зі злочинною субкультурою, але в місцях позбавлення волі має відміну, обумовлену особливостями розвитку системи ціннісних орієнтацій засуджених, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі. На думку А. Олейника, в тюремному середовищі формується сплав субкультур (тюремна субкультура), об'єднуючи представників професійної злочинності, організованої злочинності та наркоманів, засобом злиття з некри-

мінальними нормами і правилами поведінки, що декларуються в місцях позбавлення волі [17].

На наш погляд, субкультура засуджених являє собою складне явище. На сьогодні в теорії кримінології та кримінально-виконавчого права немає єдиного погляду на це поняття. Тому не випадково, що одні вчені вважають, що тюремна субкультура – неформальне життя злочинців, які опинилися в місцях позбавлення волі [2]. Інші називають її різновидом кримінальної. Треті розглядають її як тюремну субкультуру і як самостійну культуру певного соціального мікросередовища. Четверті вважають, що субкультура в місцях позбавлення волі – це система норм, цінностей, традицій, звичаїв, що регулюють поведінку засуджених у неофіційній структурі установ, які виконують кримінальні покарання у вигляді позбавлення волі. Так чи інакше, всі дослідники одноставно визнають наявність і існування кримінальних коренів, та їх вплив на спосіб життя в умовах відбування покарання у вигляді позбавлення волі. Узагальнюючи вищенаведені думки науковців, ми можемо визначити критеріальні позиції виокремлення двох субкультур. Це такі, як: ставлення щодо соціальних норм та регулювання законом, місце формування та вияву, особливості вияву та атрибути (табл. 3).

Таблиця 3 – Характеристики субкультур згідно з критеріями розмежування

Субкультура засуджених	Кримінальна субкультура
щодо:	
місця формування та вияву	
формується в місцях позбавлення волі, має конспіративний та нелегальний характер, однак вимушена рахуватись із правилами внутрішнього розпорядку установи виконання покарань	визначається антисоціальним угрупованням
щодо закону	
особливо виражена ворожість щодо законів і загальноприйнятих норм, однак, регулюється правилами внутрішнього розпорядку установи виконання покарань	протиправна (кримінальне право)
щодо комунікації	
жаргон тюремний, татування, конспіративне невербальне спілкування, клички	жаргон кримінальний

антисоціальна поведінка	
латентна	виражена
місце вияву	
установи виконання покарань	суспільство

Таким чином, ми будемо визначати субкультуру засуджених як латентно антисоціальну, що формується в місцях позбавлення волі під дією кримінальної субкультури, якою нормується та скеровується, виявляється в рольовому розподілі засуджених, специфіці комунікації, атрибутах; опирається на криміногенні регулятори поведінки, визначаючи ступінь належності до групи. Носіями субкультури засуджених є особи, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі.

Висновки дослідження. Субкультура засуджених є структурним елементом кримінальної субкультури із власною системою норм, цінностей, традицій, звичаїв, що регулюють поведінку засуджених у неофіційній структурі установ виконання покарань. Її виникнення та існування в місцях позбавлення волі обумовлює компенсаторну психологічну реакцію із вимушеним прагненням пристосуватися, забезпечити свою безпеку, самоствердитися у співтоваристві собі подібних, де неминуче формується притаманна такому співтовариству система цінностей, понять, звичаїв, що регулює взаємини між ізольованими від суспільства особами. Субкультура засуджених створюється і виявляється в місцях позбавлення волі, характеризується збереженням норм, цінностей, традицій, звичаїв кримінальної субкультури, передбачає формування адаптивних механізмів щодо місць позбавлення волі із подальшим включенням у процес реабілітації.

Список використаних джерел

1. Щепанская Т. Б. Система: тексты и традиции субкультуры. Москва: ОГИ, 2004. 286 с.
2. Пирожков В. Ф. Законы преступного мира молодежи (криминальная субкультура). Тверь: ИПП Приз, 1994. 328 с.
3. Медведев В. С. Кримінальна психологія. Київ: НАВСУ, 2003. 234 с.
4. Мертон Р. Социальная структура и аномия. *Социология преступности (Современные буржуазные теории)* / пер. с франц. Е. А. Самарской; редактор перевода М. Н. Грецкий. Москва: Прогресс, 1966. С. 299–313.

5. Александров Ю. К. Очерки криминальной субкультуры. Краткий словарь уголовного жаргона. Москва, 2014. С. 29.

6. Максимов С. В. Краткий криминологический словарь. Москва: Юрист, 1995. 543 с.

7. Мацкевич И. М. Криминальная субкультура. *Российское право*. Москва, 2005. № 1. С. 25–29.

8. Джужа О., Колб С. Вплив злочинної субкультури на безпеку життєдіяльності особи у місцях позбавлення волі. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 1. С. 134–142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipch_2016_1_28 (дата звернення: 20.04.2021).

9. Дубягина О. П. Криминологическая характеристика норм, обычаев и средств коммуникации криминальной среды. Москва: Юр-литинформ, 2008. 207 с.

10. Корецкий Д. А., Тулегенов В. В. Криминальная субкультура и ее криминологическое значение: монография. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2006. 241 с.

11. Хорошая В. С. Теоретическое осмысление феномена криминальной субкультуры. *Психология, социология и педагогика*. 2017. № 9. URL: <http://psychology.snauka.ru/2017/09/8366>; <https://cyberleninka.ru/article/n/kriminalnaya-subkultura-i-ee-preduprezhdenie> (дата обращения: 13.05.2021).

12. Бочарніков Д., Радзієвський В. Субкультура аномії у вимірі субкультурології: правовий контекст. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 9. С. 57–61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2015_9_14 (дата звернення: 20.04.2021).

13. Смирнов Л. Б. Особенности пенитенциарной субкультуры. *Криминология: Вчера, Сегодня, Завтра*. 2018. № 2 (49). С. 57–61.

14. Смирнов Л. Б. Пенитенциарная безопасность и проблемы её обеспечения. *Вестник Санкт-Петербургской юридической академии*. 2013. № 3 (20). С. 67–72.

15. Антонян Ю. М. Социальная среда и формирование личности преступника. Неблагоприятное влияние на личность в микросреде. Москва, 1975. С. 112.

16. Олейник А. Н. Тюремная субкультура. Москва, 2001.

17. Киселева Р. Н. Организационная культура и криминальная субкультура в исправительных учреждениях. *Ведомости уголовно-исполнительной системы*. 2013. № 2. С. 16–24.

References

1. Schepanskaya, T. V. (2004), *System: texts and traditions of the subculture*, OGI, Moscow.

2. Pirozhkov, V. F. (1994), *Laws of the criminal world of youth (criminal subculture)*, IPP Priz, Tver.
3. Medvedev, V. S. (2003), *Criminal psychology*, National Academy of Internal Affairs of Ukraine, Kiev.
4. Merton, R. (1966), Social structure and anomie, Sociology of criminality (Modern bourgeois theories), translated by Samarska, E.A., in Hretskyi, M.N. (Ed.), *Publisher "Progress"*, Moscow, pp. 299–313.
5. Aleksandrov, Yu. K. (2014), *Essays on the criminal subculture. A short dictionary of criminal jargon*, Moscow.
6. Maksimov, S. V. (1995), *Short criminological dictionary*, Jurist, Moscow.
7. Matskevich, I. M. (2005), Criminal subculture, *Russian Law*, Moscow, No. 1, pp. 25–29.
8. Dzhuzha, O. and Kolb, S. (2016), The impact of criminal subculture on the safety of life in places of imprisonment, *Historical and Legal Journal*, No. 1, pp. 134–142, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipch_2016_1_28.
9. Dubiahina, O. P. (2008), *Criminological characteristics of norms, customs and means of communication in the criminal environment*, Yurlitinform, Moscow.
10. Koretskyi, D. A. and Tulehenov, V. V. (2006), *Criminal subculture and its criminological significance: monograph*, Law Centre Press, Moscow.
11. Horoshaia, V. S. (2017), Theoretical understanding of the phenomenon of criminal subculture, *Psychology, Sociology and Pedagogy*, Moscow, available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/kriminalnaya-subkultura-i-ee-preduprezhdenie>.
12. Bocharnikov, D. and Radziievskiy, V. (2015), "Subculture of anomie in the dimension of subculture of logic: legal context", *Entrepreneurship, Economy and Law*, No. 9, pp. 57–61, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2015_9_14.
13. Smirnov, L. B. (2018), Features of the penitentiary subculture, *Criminology: Yesterday, Today, Tomorrow*, No. 2 (49), pp. 57–61.
14. Smirnov, L. B. (2013), Penitentiary security and the problem of eo security. Saint-Petersburg, *Bulletin of the St. Petersburg Law Academy*, No. 3 (20), pp. 67–72.
15. Antonian, Yu. M. (1975), Social environment and the formation of the identity of the offender, *Adverse Effects on the Personality in the Microenvironment*, Moscow, pp. 112.
16. Oleinik, A. N. (2001), *Prison subculture*, Moscow.
17. Kiseleva, R. N. (2013), Organizational culture and criminal subculture in correctional institutions, *Statement of the penitentiary system*, Moscow, No. 2, pp.16–24.